

**Jelentés ... a tusnádi székely kongresszusnak
a m. kir. földművelésügyi minisztérium
ügykörét érintő határozatairól
és a székelyföldi földműves nép
gazdasági felsegítésére irányuló javaslatok**

A szövegekölés alapja:

Jelentés vizeki Tallián Béla v.b.t.t. m. kir. földművelésügyi minister ur ő Nagyméltóságához a tusnádi székely kongresszusnak a m. kir. földművelésügyi minisztérium ügykörét érintő határozatairól és a székelyföldi földműves nép gazdasági felsegítésére irányuló javaslatok. Előterjeszti a m. kir. földművelésügyi minisztérium székelyföldi kirendeltsége Marosvásárhelyt. Kézirat gyanánt. Franklin Társulat nyomdája, Budapest, 1904.

Megjegyzés a szövegeköléshez:

A lábjegyzetek az eredeti dokumentumban előforduló módon és adattartalommal szerepelnek, az azokban idézett mű: *A Székely Kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*. Sajtó alá rendezte: BUDAY BARNA. Pátria, Budapest, 1902. A fejezetcímekben az eredetileg téves – az első szövegváltozat beosztását követő – számozást értelemszerűen javítottam.

T A R T A L O M

Állattenyésztés.....	93
1. [Az állattenyésztést előmozdító általános javaslatok*].....	93
2. Szarvasmarha-tenyésztés.....	103
3. Lótenyésztés.....	111
4. Sertésenyésztés.....	118
5. Juhtenyésztés.....	124
6. Baromfitenyésztés.....	133
Növénytermelés.....	135
1. Szőlőtermelés.....	141
2. Komlótermelés.....	146
3. Len- és kendertermelés.....	150
4. Gyümölcsstermelés és -értékesítés.....	155
5. Zöldségstermelés.....	163
Erdészet.....	165
Legelőgazdaság.....	186
Telepítés.....	193
Munkásügy, kivándorlás.....	201
Gazdasági háziipar.....	215
Hitelügy.....	220
Közlekedés.....	227
1. Vasutak.....	228
2. Vízi utak.....	236
Vízi munkálatok.....	239
Tagosítás, arányosítás.....	244
1. Tagosítás.....	244
2. Arányosítás.....	257
Bányászat.....	268
Vadászat.....	273
A gazdasági élet fejlesztésének egyéb eszközei.....	275
1. Gazdasági egyesületek.....	275
2. Falusi gazdakörök.....	279
3. Szövetkezetek.....	280
4. Gazdasági ismeretek terjesztése.....	286
5. Népkönyvtárak.....	291
6. Népies mintagazdaságok.....	292
7. Kisgazdaságok legjobbjainak jutalmazása.....	293
8. Gazdasági eszközök és gépek terjesztése.....	295
Fürdők fejlesztése.....	297

* Az első szövegváltozat (1903) alfejezetcíme

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

A múlt évi 831-eln. számú rendelet folytán a tusnádi székely kongresszusnak azon határozataira vonatkozó jelentést, amely határozatok a magyar kir. földművelésügyi minisztérium ügykörét érintik, és ezzel kapcsolatban a székelyföldi földműves nép gazdasági felsegítésére irányuló javaslatokat a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

Állattenyésztés

1. Valahányszor Nagyméltóságodhoz intézett felterjesztéseimben a Székelyföld állattenyésztéséről kellett nyilatkoznom, felfogásomat és a székelyföldi állattenyésztés fellendítését célzó javaslataimat mindig a következők figyelembevételére építettem.

A Székelyföld, eltekintve a szélesebb vízvölgyek termékeny síkföldjeitől s Háromszék vármegyének a Barcasággal határos sík tereitől, a legjellegzetesebb hegyvidék, melynek talaja, fekvése, éghajlata a mezőgazdasági kultúrának nem minden ágára alkalmas. Nem mindenütt alkalmas a szemtermelésre, mert a meredek lejtők igen nehezen művelhetők, nehezen trágyázhatók, s a hosszabb tenyészidőt vagy e tenyészidő alatt több hőegységet igénylő termények, búza, kukorica, igen sok helyen be sem érnek tökéletesen. Szőlőt a Székelyföldnek igen kis része terem. Dohány még kevesebb. Ipari növények közül ez ideig még csak a len és komló termelése volt némileg meghonosítható. Szóval a mezőgazdasági termelés ezen ágainak s azok tovafejlesztésének maga a természet szabott meglehetősen szűk határokat.

Az állattenyésztéshez azonban éppen a Székelyföld hegyvidéki jellegénél fogva bőségesen megvannak az összes természeti feltételek. Tápdús legelők, amiket még javítani s nagyobbítani lehet, szénatermő folyóvölgyi rétek s hegyi fennsíkok, mik jó művelés mellett elegendő természetes téli takarmányt adnak, s egészséges víz a marhák itatására mindenütt van. S a legmagasabb hegyi legelők sem oly meredek, megközelítésük nem oly veszélyes, hogy akadályozná a legeltetést.

Szóval maga a természet elsősorban állattenyésztésre szánta a székelyföldi mezőgazdaságot. Az erdei gazdaság mellett ez is volt mindig a székely legfőbb foglalkozása. Többnyire közösben művelt erdők s legelői mellett csekély termőföldjén kívül állataiban feküdt vagyona, s ebből volt legtöbb jövedelme.

A székely kongresszus tárgyalásai s az azok közben elhangzott kijelentések csak megerősítik e felfogásomat. A mezőgazdasági szakosztály előadója e tárgyban így nyilatkozik:*

„A Székelyföld hegyvidékei magukban véve rendkívül megszorítják az ekével művelhető területeket, ellenben az erdők koszorúzza hegysek nagy kiterjedésű legelőket tartalmaznak úgy, hogy a Székelyföld mezőgazdaságának emelésére önként kínálkozik a nagy, természetes takarmányterületek felhasználásával az állattenyésztésnek nagymértékű felkarolása. ... Annál inkább fontos pedig az állattenyésztésnek tökéletesítése és nagyobb mértékű felkarolása a Székelyföldön, mert csakis ezen tenyésztési ág segélyével lehetséges a manapság jóformán parlagon heverő legelőföld-területeknek jövedelmező kihasználása, ami következményképpen vonja maga után a nagyobb mértékű takarmánytermesztést, a szántóföldnek jobb megművelését, okszerűbb trágyázását s ezáltal a szántóföldi termények jobb díszlését, nagyobb jövedelmezőségét.”

Ezekkel s a kongresszuson elhangzottak idézésével nem akarom azt mondani, hogy ott, ahol egyebekhez is megvannak a feltételek, más termelési ágak elhanyagoltassanak, vagy amennyiben, mint Nagyméltóságod székelyföldi felsegítési akciójában, azok támogatásáról van szó, hasonlóan ne támogattassanak. Ellenkezőleg, Nagyméltóságodhoz intézett eddigi felterjesztéseimben is ismételten kifejezést adtam ama nézetemnek, hogy valamely vidék gazdasági életének nem egyoldalú intézkedések, hanem csak az összes termelési tényezők párhuzamos kifejlesztése, minden produktív erő céltudatosan összefüggő mozgásba hozatala adhat igazi lendületet. Amikor mégis a kongresszus felfogását követve az állattenyésztést s annak kifejlesztését Nagyméltóságod székelyföldi felsegítési akciójának jóformán legelső teendőjeként ajánlom, azért teszem ezt, mert az összes mezőgazdasági ágak között ezt tartom a Székelyföldön legfontosabbnak, s a székelyföldi viszonyok között ettől remélek legtöbb eredményt.

Nem szívesen helyezkedem egy álláspontra azokkal, kiknek a jelen viszonyok feletti elmélkedését az elmúlt s állítólag jobb időkkel való összehasonlítás dominálja, nem szívesen fogadom el tehát azt a ma már szinte általánossá vált nézetet sem, hogy a Székelyföld állattenyésztése visszafejlődött. Ami különösen a legfőbb gazdasági állatfajt, a szarvasmarhát illeti, a Székelyföld állatvásárai ma is bőséges források az erdélyi magyar marha, különösen pedig az oly értékes erdélyi magyar ígás ökor beszerzésére. Sőt – eltekintve Udvarhely, Csík és Háromszék

---

* Székely kongresszus 52. lap.

vármegyék némely részeitől, hol újabban a mételykór rendkívül megapasztotta a juhállományt – még a juhtenyésztés sem mutatja a Székelyföldön azt a visszaesést, mint az ország többi részeiben. Az azonban alig szenvedhet kétséget, hogy ha számszerűleg kimutathatóan nem is esett vissza a Székelyföld állatállománya, de azt az emelkedést s különösen minőség tekintetében azt a fejlődést nem mutatja, amelyre a kedvező természeti viszonyoknál fogva hivatva, a Székelyföld egyoldalú gazdasági helyzeténél fogva pedig mondhatnám ráutalva van.

Magyarázatát adja e jelenségnek legelsősorban az, hogy a nagy arányú állattenyésztés természetes alapjai, a nagy kiterjedésű s közös használatú hegyi legelők különösen az arányosítások és tagosítások révén igen nagy részben felosztottak úgy, hogy a Székelyföld legelőgazdaságra és állattenyésztésre utalt vidékein igen sok községnek egyáltalán nincsen legelője. Akkor, amidőn a jóformán határtalan közös legelőkön minden birtokos annyi marhát legeltethetett s annyit nevelhetett, amennyit arra képes volt felhajtani, sokkal könnyebb, olcsóbb, tehát jövedelmezőbb volt az állattartás, mint a felosztott s rendeltetésétől sokszor el is vont külön legelőkön.

Hozzájárult ehhez még egy körülmény. Amint az ország többi részeiben mind rohamosabban ment át a szarvasmarha-tenyésztés a piros tarka nyugati fajokra, az ezen átmenettől még alig érintett Székelyföld jóformán egyetlen beszerzési forrásává vált az erdélyi magyar igásokörnek. Míg eladott állata helyett mást s egy helyett talán kettőt nevelhetett a székely birtokos, nemcsak hogy ártalmára nem volt, de sőt rendkívül sokat használt az itteni állattenyésztésnek e könnyű és biztos értékesítés, amikor azonban nem gazdasági számítással, teljes korban, jó áron, hanem a különböző fizetési kötelezettségek súlya alatt kényszerből, növendék korában kellett állatait elvesztegetnie, rögtön fellépett a veszélye annak, hogy a Székelyföld megszűnik különösen a szarvasmarha-tenyésztésnek s az igába vagy hízóba állítandó szarvasmarha-beszerzésnek ama biztos forrása lenni, amelyre minden magyarországi birtokos hosszú időn keresztül bizton számíthatott.

A tenyésztett állatok minőségére rendkívül hátrányos befolyással volt a Székelyföldön az általános szegénység is, mi kizárta a székelyföldi községekre nézve, hogy a község apaállatainak megfelelő számú s tenyésztésre minden tekintetben alkalmas apaállatokat tarthassanak. Anélkül hogy egyéb okokat is keresnék e jelenséghez, csak megemlítem, hogy pl. Maros-Torda vármegyében, mint a közvetlen megfigyelésem mellett foganatosított tenyészapaállat-vizsgálatok igen szomorú eredményei mutatják, egyrészt oly kevés az apaállatok száma, más-

részt pedig a legtöbb község birtokosságai oly gyenge apaállatokkal fedeztetik anyaállataikat, mint hogyha mostanig semmi előnyt sem látták volna e községek ama nagyarányú áldozatoknak és kedvezményeknek, mikkel különösen Nagyméltóságod hivatali elődje a községi apaállatok beszerzését az utóbbi időkben támogatta.

Lényegében ily felfogással ítéli meg a székelyföldi állattenyésztést a székely kongresszus is, ezekben látja a fejlődés akadályait s ezekből kiindulva tesz javaslatokat a fejlődés elősegítésére.

Az idevágó kongresszusi határozatokkal tehát lényegében egyetértek.

Mielőtt azonban azok méltatásába s azokkal kapcsolatban saját javaslataim előterjesztésébe bocsátkoznám, tisztelettel meg kell jegyeznem, hogy e pontnál a kongresszus tárgyalásainak menetét s határozatainak beosztását nem követhetem. A kongresszus az állattenyésztés kérdései közül csak a juhtenyésztést tárgyalta részletesen, csak erre nézve hozott külön határozatokat. Az állattenyésztés többi ágait csak általánosságokban érintette. Sőt magát az állattenyésztést sem tekintette külön tárgyalandó kérdésnek, s „Mezőgazdaság” cím alatt összefoglalta a földművelés többi kérdéseivel. Igaz ugyan, hogy e tárgyalásokban legtöbb szó az állattenyésztésről esik, s az állattenyésztés jelentősége egész határozottságban kidomborodik, mégsem nyer a kérdés e tárgyalásokon oly kidolgozást, s a kongresszus álláspontja oly precizírozást, mint a kongresszus egyéb tárgyaiban.

Kénytelen leszek hát szétválogatni, illetőleg egyes tárgyakra nézve összeszedni s az akció keretében foganatosítandó intézkedésekhez alapul vehető javaslatokkal kiegészíteni a kongresszus idevágó határozatait.

Azok a kongresszusi határozatok, amelyek nem egy-egy állatfaj tenyésztésére, hanem általában az állattenyésztés előmozdítására vonatkoznak, a következők:*

„1. fölkéri a székelyföldi törvényhatóságokat oly értelmű szabályrendeletek megalkotására, hogy köztenyésztési célokra apaállatok a m. kir. állattenyésztési felügyelők közreműködésével csakis a megyei gazdasági egyesületek, illetve járási mezőgazdasági bizottságok útján legyenek beszerezhetők;

2. fölkéri a földművelésügyi minisztert, hogy a köztenyésztés céljaira szolgáló apaállatok beszerzését minél nagyobb kedvezmények nyújtásával tegye lehetővé; evégből a Székelyföldön, tekintettel a községek szegénységére, a jelenleg általánosan engedélyezett kedvezményt ne csak fönntartsa, hanem emelje; a székelyföldi miniszteri biztosság útján a magánosoknak jó anyaállatok olcsó beszerzését lehetővé tegye; az állatdíjazásokra az eddigieknél nagyobb összeget engedélyezzen; úgyszintén kéressenek föl a törvényhatóságok és gazdasági

---

* 57. l.

egyesületek, hogy a köztenyésztés érdekeit szolgáló apaállatok beszerzésének minél nagyobb megkönnyítése és kedvezményezése végett bika- és állattenyésztési alapokat létesítsenek;

3. kívánatosnak tartja a községi legelők jó karban tartása és ápolása érdekében az 1894. évi XII. tc. ide vonatkozó szakaszainak szigorú végrehajtását, az erdei és havasi legelők okszerűbb kihasználása céljából mint a havasi telepek létesítésére a kormány hathatós támogatása kikérendő, a megalkotandó új tagosítási törvényben közös községi legelőknek kötelező létesítése elrendeltessék; az erdei legelőknek nagyobb mértékű és okszerű igénybevétele biztosíttassék;

4. kívánatosnak tartja az állattenyésztés fejlődésével kapcsolatosan a gazdasági egyesületek és állattenyésztési felügyelők támogatásával állattenyésztési és értékesítő szervezetek létesítését.

5. a négy székely vármegye külön állattenyésztési felügyelői kerületté alakíttassék."

E határozatok közül a harmadik pont a legelőkre s általában a legeltetésre vonatkozik. Oly jelentőséget tulajdonítok a Székelyföld mezőgazdaságában a legeltetés kérdésének, hogy szükségesnek tartom azt teljesen külön és önállóan is tárgyalni, annál is inkább, mert az a határozat, melyet itt, az állattenyésztéssel kapcsolatban hozott a kongresszus, úgyszemint meríti ki a kongresszusnak a legelők kérdésre vonatkozó egész felfogását, mivel arra nézve ugyancsak az őstermelési szakosztályban az erdészeti kérdésekkel kapcsolatban is hozott határozatokat. Hogy mégis itt is felemlítem, azért teszem ezt, hogy a kongresszus azonos nyilatkozatával is megerősítsem ama fentebb hangoztatott felfogásomat, hogy egyebek mellett a legelők ügye is rendkívül szoros összefüggésben van a székelyföldi állattenyésztés sorsával, s igen sok helyen főként a volt közös legelők megszüntetése akadályozta meg az állattenyésztés fejlődését.

Az 1. pontban foglalt határozat oly szabályrendeletek alkotására óhajtja fölkértni a székelyföldi törvényhatóságokat, hogy köztenyésztési célokra apaállatok a m. kir. állattenyésztési felügyelők közreműködésével csakis a megyei gazdasági egyesületek, illetve járási mezőgazdasági bizottságok útján legyenek beszerezhetők.

E határozat indoklására s megértésére az előadói fejtegetés nem ad magyarázatot, nem tűnik ki tehát, mily célt akar elérni a congressus e határozattal. Ha az leendett a congressus célja, hogy a megyei gazdasági egyesületek mint egy-egy vármegye gazdasági életének irányítói az állattenyésztés fejlesztésében is részt vegyenek s e célból a községeknek, illetőleg a m. kir. állattenyésztési felügyelőknek segítségére legyenek, ezt a célt csak helyeselni tudnám, mert hiszen, mint e felterjeszté-

sem más helyén ki fogom fejteni, nagyon is szükségesnek tartom, hogy a gazdasági egyesületek a vármegye gazdasági életét érintő minden kérdésben minél tevékenyebb és közvetlenebb részt vegyenek és azokra a helyi gazdasági szükségleteknek megfelelő befolyást gyakorolják. Azt a kiegészítést óhajtanám mégis hozzátenni e határozathoz, hogy az apaállat-beszerzések körül a helyi érdekelttség közbenjárása ne zárja ki azt, hogy a községek, illetőleg a m. kir. állattenyésztési felügyelők esetleg távolabb eső helyekről is hozhassanak apaállatokat, ahol a beszerzésben a gazdasági egyesület vagy járási mezőgazdasági bizottság a dolog természeténél fogva részt nem vehet. Udvarhely vármegyében, hol az ottani birtokosság maga is kitűnő s nagyszámú tenyészbikákat nevel, s amely vármegyének Székelykeresztúron nagy jelentőségű bikavására van, nincs akadálya annak, hogy a gazdasági egyesület s a járási mezőgazdasági bizottságok a maguk egészében közvetlenül is részt vegyenek a köztenyésztésre szolgáló bikák beszerzésében, ezt azonban nem mindenik székely vármegyére lehet elmondani, s egyes helyeken, hol köztenyésztésre alkalmas apaállatokat megfelelő számban sem a kis-, sem a nagyobb birtokosok nem tenyésztenek, s hol az állatállomány éppen annál fogva, mert a köztenyésztés régebb idő óta nélkülözi a jobb apaállatokat, feljavításra szorul, egyedül az az eljárás szolgál az állattenyésztés fejlesztésére előnyösen, ha bár távol eső, de elismert hírű tenyészetek produktumait veszik meg a m. kir. állattenyésztési felügyelők.

A második pontba foglalt határozat többrendbeli célszerű és hasznos intézkedést hoz javaslatba, amelyeknek nagy része megfelel azoknak a javaslatoknak, amelyeket a Székelyföld állattenyésztése érdekében már eddig is Nagyméltóságod elé terjesztettem, s amelyeket részben már el is méltóztatott fogadni. Így p. o. sok székely község még azon kedvezmény mellett sem tud jó apaállatokat beszerezni, amely kedvezményeket Nagyméltóságod rendszerint megad. Köztenyésztésre teljesen alkalmas és a minőséget is javítani képes bikák ára p. o. az engedélyezni szokott árkedvezmény mellett is oly magas, hogy azt igen sok szegény székely község nem képes megfizetni.

Indokolt volna tehát, hogy egyes szegényebb községeknek a most szokásos 10% árengedménynél nagyobb kedvezmény engedélyezésével tétessék lehetővé a szükséges tenyészapaállatok beszerzése. Szegény községeknek 50% kedvezmény, kivételes esetekben ingyen apaállat volna engedélyezendő. Legjobb meggyőződésem szerint az 1894. évi XII. tc.-nek az a nagy horderejű rendelkezése, hogy minden község, illetőleg közbirtokosság el legyen látva az anyaállatok számának meg-

felelő apaállatokkal, a Székelyföld igen sok községében csak ily rendkívüli eszközökkel lesz végrehajtható. Meg kell említenem különben e javaslatnál, hogy azt a bikák beszerzésére nézve Nagyméltóságod hivatali elődje már elfogadta s megengedni méltóztatott, hogy szegény községeknek a m. kir. állattenyésztési felügyelők útján az elmúlt években engedélyezett 18-20% árkedvezményen felül a székelyföldi fölsegítési actio hitele terhére további 30% árkedvezményt engedélyezhessek. Ez alapon már a múlt évben is 60-nál több oly község részére volt alkalmas tenyészbika bevásárolható, amely községek egy részében sohasem is volt mostanig megfelelő tenyészbika.

Ez alkalommal tehát inkább csak az állattenyésztés emelésére szolgáló intézkedések felsorolásának teljessége kedvéért iktatom ide e javaslatot, mi a fentiek szerint most már csak abban az irányban szorul tárgyalásra, hogy a bikák beszerzésére adható rendkívüli kedvezmény egyéb apaállatok beszerzésére is kiterjesztessék.

Mivel továbbá egyoldalúan az apaállatokról való gondoskodás csak ott érvényesülhet eredményesen a köztenyésztés javításában, ahol megvan a szükséges tenyészanyag, a székely földre nézve pedig ez általánosságban éppen nem mondható, ellenkezőleg, a székelyföldi állatállomány sok helyen nagyon is rászorul a feljavításra, ez pedig csak a meglévőnél jobb minőségű, kiváló tenyészetektől származó anyaállatok kiosztásával lesz elérhető, teljes meggyőződéssel csatlakozom a congressus azon óhajához, hogy a Székelyföldön jó anyaállatok kedvezményes beszerzése is tétessék lehetővé. Mivel azonban e tenyészanyag-beszerzés és -kiosztás a különböző állatnemeknél különböző szempontok alá esik, akkor, amidőn alább az egyes állatnemek tenyésztésének emelésére teszek javaslatokat, külön-külön fogom javaslatba hozni a különböző állatnemek tenyészanyagának szaporítására szolgáló intézkedéseket.

Ha az állatdíjazásokra az eddigieknél nagyobb összegek fordíthatnak, mint azt a congressusi határozat 2. pontja is óhajtja, ez is hozzá fog járulni a székelyföldi állatállomány javításához, mert nagyobb összegekkel nemcsak a vármegyék központjain, hanem egyes félreesőbb vidékeken is rendezhetünk kisebb kiállításokat, mely kisebb kiállítások és díjazások szélesebb körben, a központoktól félreeső vidékek kisgazdái között is emelni fogják az állatok minél jobb tartására s minél gondosabb felnevelésére irányuló igyekezetet. A congressusi határozatoknak ezt a részét is tehát teljes mértékben magamévá teszem, s különösen a kisebb vidéki állatdíjazások minél gyakoribb rendezését az akció programjába felvenni javasolom.

Hogy az apaállatok beszerzésének megkönnyítésére a törvényhatóságok bika- és állattenyésztési alapokat létesítsenek, mint azt a congressus az idevágó határozatok 2. pontjában javasolja, ezt szintén csak helyeselni lehet, s amennyiben sikerülni fog az egyes törvényhatóságoknak számbavehető alapot létesíteni erre a célra, támogatást nyer abban Nagyméltóságod törekvése s az actio igyekezete is, mi szintén az apaállat-beszerzéseket igyekszik megkönnyíteni.

A fent közölt határozatokban azt kívánja még a székely congressus, hogy az állattenyésztés fejlődésével kapcsolatosan, a gazdasági egyesületek és állattenyésztési felügyelők támogatásával, állattenyésztési és értékesítő szövetkezetek létesíttessenek.

Indokoltnak, szükségesnek és célravezetőnek tartom ezt a javaslatot. Ha a gazdasági élet egyéb ágaiban fokozódik az egyesek erőinek szövetkezeti közösségben való érvényesülése, mint a tapasztalatok mutatják, az állattenyésztés, különösen pedig az állati termékek értékesítése körül is produktív hatása van a szövetkezésnek.

Közös legelők bérletére, egységes tenyészcél követésére, tenyészanyag beszerzésére, az állatállományok kölcsönösségre alapított egymás közötti biztosítására stb. a székely földön is üdvös leend a szövetkezés. S különösen üdvös leend az állati termékek értékesítésére, mivel a legkisebb termelőt is a legnagyobb piaccal, a közvetlen fogyasztókkal hozza egyenes összeköttetésbe.

Különben is úgy ezen, mint minden téren csak akkor leend igazi hatása Nagyméltóságod felsegítési akciójának, ha azt a székely nép önségítési törekvése, szövetkezeti egyesülése is támogatja. Készséggel csatlakozom tehát a congressus azon javaslatához, hogy az állattenyésztés előmozdítására alakított állattenyésztő és értékesítő szövetkezetek támogattassanak. Nagyméltóságod tárcája költségvetésében máris jelentékeny összeg van felvéve a székely földön létesítendő szövetkezetek segélyezésére, az idevágó kongresszusi határozatot tehát azzal egészítem ki, hogy ott, ahol akár a gazdasági egyesületek, akár a m. kir. állattenyésztési felügyelők, akár egyesek kezdeményezésére állattenyésztési vagy értékesítési szövetkezet van alakulóban, s a szövetkezeti szervezkedés indokoltnak és sikeresnek mutatkozik, e szövetkezetek a székelyföldi akció keretében a legkiterjedtebb erkölcsi támogatás mellett a szükséghez képest valamelyes megfelelő alakban anyagilag is támogattassanak.

A kongresszusi határozatok utolsó pontjában kért azt az intézkedést, hogy a székelyföldi akció keretébe vont 4 vármegyéből külön állattenyésztési felügyelői kerület létesíttessék, mint azt ez ügyben

Nagyméltóságod hivatali elődéhez intézett felterjesztésemben már kifejtettem, magam is kívánatosnak tartom. Mivel azonban az egész székely föld állattenyésztési felügyelői teendőit, különösen az akció által is megnevelt munkakörben egy m. kir. állattenyésztési felügyelőség el nem végezheti, s mivel a székely föld mostani nehéz közlekedési viszonyai között nem is tudnék a székelyföldi m. kir. állattenyésztési felügyelő székhelyéül oly helyet megjelölni, ahonnan a székely akció körébe vont vármegyék összes községeit könnyűszerrel elérhesse, s mivel ezeknél fogva úgyis legalább 2 m. kir. állattenyésztési kerület volna a Székelyföldön létesítendő, ennél fogva inkább azt javasolom, hogy Csík vármegye már amúgy is a sepsiszentgyörgyi m. kir. állattenyésztési felügyelő kerületébe beosztván, Udvarhely és Maros-Torda vármegyék részére Marosvásárhely székhellyel egy külön m. kir. állattenyésztési felügyelői kerület létesíttessék.

Mint az elmondottakból kitűnik, azon intézkedéseket, amelyeket a székely kongresszus a székelyföldi állattenyésztés emelésének általános eszközeiként javasol, legnagyobb részét szerény véleményem szerint is szükségeseknek, hasznosoknak és célravezetőeknek tartom, s azoknak a székelyföldi akció programjába való felvételét tisztelettel javasolom.

Javasolom nevezetesen, hogy

1. tekintettel a Székelyföldön az állattenyésztés különleges fontosságára és az 1894:XII. törvénycikk idevonatkozó rendelkezéseire, a székelyföldi községek elégséges számú és jó apaállatok beszerzésére köteleztessenek; a köztenyésztést szolgáló apaállatok beszerzése szegény községekre nézve a rendesnél nagyobb árkedvezményvel megkönnyíttessék; kivételes esetekben pedig azon szegény községeknek, amelyek e kedvezményvel sem tudnak kellő számú apaállatot beszerezni, ingyenes apaállatok engedélyztessenek;

2. a tenyészanyag javítására kedvezményes áron, kivételesen indokolt esetekben pedig arra szoruló kisgazdáknak részletfizetés mellett is osztassanak ki jó minőségű anyaállatok;

3. állatdíjazásokra a székely földön az eddiginél nagyobb összegek engedélyztessenek;

4. állattenyésztési és értékesítési szövetkezetek létesülése a legmesszebb menő erkölcsi támogatással és a szükséghez mért anyagi segéllyel is előmozdítottassék.

5. Maros-Torda, Udvarhely és Kisküküllő vármegye területére kiterjedő működési körrel Marosvásárhelyen külön m. kir. állattenyésztési felügyelői kerület létesíttessék.

Mindezekben csak amaz intézkedéseket hoztam javaslatba, amelyek az állattenyésztés emelésénél általában, tehát minden egyes állatnemnél egyformán volnának alkalmazandók, hogy alább, mikor külön tár-

gyalom az egyes állattenyésztési ágazatokat, ne kelljen emez általános javaslatokat ismételnem.

Mielőtt azonban az egyes állatnemek tenyésztésének elősegítésére vonatkozó részletes javaslataimat előadnám, két dolgot még itt, a kérdés általános tárgyalásánál meg kell említenem.

A székely föld mezőgazdaságának sarkkövét az állattenyésztés képezvén, nézetem szerint az állattenyésztésre esik a székelyföldi felsegítők akció súlypontja. Itt van legnagyobb szükség a mezőgazdaság támogatására, s e téren várható legtöbb eredmény.

Kis eszközökkel azonban nagy eredmények el nem érhetők. Akkor, amidőn egy több vármegyére terjedő ország rész állattenyésztésének lehetőleg gyors fellendítéséről van szó, kisméretű segélyek hatása jó lehet ugyan egyesekre, de az egészre nézve nyomtalanul elvész. Rövid időn belül nagyméretű segélyakcióra, nagy áldozatokra van szüksége a Székelyföld állattenyésztésének, hogy a továbbfejlődés alapja hatásos beavatkozással egyszer megadatván, érezhetően és tartósan megmaradjon. De én azt hiszem, hogy akkor, amidőn nem a pillanatnyi szükség enyhítésére, hanem egy jobb jövő és biztos várható gazdasági fejlődés megalapítására, a vagyoni erejében, önbizalmában megrendült s magyar nemzeti szempontból oly értékes székely nép gazdasági talpra állítására mennek ez áldozatok, gyümölcsöző befektetésekre fordítja Nagyméltóságod e nagyobb eszközöket. Amikor az alábbiakban az egyes állattenyésztési ágak fejlesztésével a segítség mérvét is javaslatba hozom, javaslataimnál ez a meggyőződés vezet, s ebből a felfogásból kérem elbírálni javaslataimat.

Másik megjegyzésem, amelyet szintén e helyen óhajtok megemlíteni, az, hogy a székelyföldi állattenyésztés fejlesztésénél általános irányelvként azt az eljárást vélem alkalmazandónak, hogy ne elszórtan, a felmerült kérelmekhez képest, hanem programszerűen, egy-egy alkalmas pontról kiindulva, fokozatosan vétessék fogantatba az állattenyésztés egyes ágainak fejlesztése. Oda, ahol valamely állatfaj tenyésztésének megvannak a feltételei, vitessék annyi tenyészanyag, oly helyeken teremtessek abból az állatfajból oly határozott s oly arányú jellegzetes tenyésztés, mi önmagát lesz képes továbbfejleszteni. Ezt különösen az anyaállatok tömegesebb kiosztására értem. Egy vagy több jó apaállat pár évi alkalmazása az egész község állattenyésztését képes átalakítani, az anyaállatok tenyésztési hatása azonban csak tömegekben érvényesül. A tenyésztés javításának gazdaságilag is csak úgy van igazán előnyös kihatása, ha jelleget ad az egész község vagy egy-egy vidék állományának. Egy-egy vidék csak így válhatik piacává

a megjavított tenyészanyagnak, s így lesz a megjavított állatállomány könnyen, biztosan és előnyösen értékesíthető.

Ez az eljárás mindenestre meg fogja nehezíteni a különböző helyekről elszórta jelentkező egyes kérelmek tárgyalását, s nemcsak megnehezíti, de egyes esetekben ki is fogja zárni a köztenyésztés fokozatos előrevitelének programjától eltérő igények kielégítését, de ha csalódásnak tesz ki egyeseket, annál biztosabb nyomot hagy a köztenyésztésben, s annál maradandóbb alapra fekteti eleinte egyes vidékek és a fokozatos előmenetel révén idővel az egész Székelyföld állattenyésztését.

2. Szarvasmarha-tenyésztés

Kongresszusi határozatok:

„1. a kongresszus fölkéri a földművelésügyi minisztert az állattenyésztés: elsősorban pedig a szarvasmarha-tenyésztés fejlesztése érdekében az 1894. XII. t.-cikk erre vonatkozó rendelkezéseinek szigorú és sürgős végrehajtására;

2. kívánatosnak tartja a kongresszus, hogy a kiválóan alkalmas régi erdélyi szarvasmarhafaj a székely földön fenntartassék és tenyésztése szigorú ellenőrzés mellett terjesztessék;

3. falusi tejszövetkezetek, vajtermelő központok, havasi tejgazdasági telepek és sajtkészítők létesítésével a tejgazdaság előmozdítottassék.”

Az 1. pontba foglalt határozat indokolásából az tűnik ki, hogy a székely kongresszus a székelyföldi szarvasmarha-tenyésztés érdekében az 1894. XII. tc. azon rendelkezéseinek végrehajtását óhajtja legfőképpen, amelyek az apaállatok vizsgálatára s beszerzésére vonatkoznak. Mint már a fent mondottakban érintettem, e rendelkezések végrehajtására nagyon is szükség van. Különösen az elegendő és jó tenyészbika hiányzik nagyon sok székely községben. Hozzátehetem e javaslatomhoz még azt is, hogy a hatósági kényszerítés egymagában csak ott biztosítja a kellő számú apaállatokat, ahol a község elég erővel rendelkezik azok beszerzésére. Szegény községekben azonban csak megfelelő anyagi támogatás mellett lesz a hatósági rendelkezéseknek fogantatja. Javaslatba hoztam az előbbi fejezetben azt is, hogy a szegény községek minél nagyobb kedvezményekkel segítsenek rá a jó tenyészapaállatok beszerzésére. E javaslat, ha elfogadtatik s az akcióban érvényre jut, természetesen a tenyészbikák beszerzését fogja legnagyobb arányokban megkönnyíteni, s hatása a szarvasmarha-tenyésztésnél fog legérezhetőbben nyilvánulni, mivel az állattenyésztés különböző ágai között a székely földön is, mint mindenütt, a szarvasmarha-tenyésztésnek van legnagyobb jelentősége.

Nagyméltóságod már intézkedett arról, hogy a Székelyföldre beosztott m. kir. állattenyésztési felügyelők tartsák fenn a székelyföldi kiren-